

Mariola Tracz

Zakład Dydaktyki Geografii

Instytut Geografii

Akademia Pedagogiczna w Krakowie

Rola i znaczenie podstaw przedsiębiorczości w kształceniu ogólnym

Wstęp

Przemiany gospodarcze i społeczne początku XXI w. stały się podstawą rozważań nad oświatą i jej rolą w przygotowaniu młodego człowieka do uczestnictwa w życiu społecznym i zawodowym. W dokumencie Komisji Europejskiej *Edukacja i szkolenia w Europie...* ukazano słabości systemów edukacyjnych krajów europejskich. Stwierdzono m.in.: „(...) systemy edukacji są nadal pod wieloma względami skoncentrowane głównie na instytucjonalnym funkcjonowaniu placówek edukacyjnych. Większą uwagę zwraca się na nauczanie niż uczenie się, bardziej koncentruje się na programach nauczania niż na uczniach i nadal wyżej ceni się abstrakcyjną wiedzę akademicką niż dostosowanie programów kształcenia dla potrzeb odbiorców (...)”.

Unia Europejska w celu podniesienia konkurencyjności gospodarki i tworzenia społeczeństwa wiedzy opracowała program działań w tym zakresie, określany jako tzw. strategia lizbońska (Lizbona 2000). Działania podjęte w wyniku realizacji tej strategii są odpowiedzią na zjawisko globalizacji, rozwoju gospodarki opartej na wiedzy, nowych technologii informacyjno-komunikacyjnych. W strategii lizbońskiej wyznaczono także zadania dla edukacji. W ramach realizacji procesu lizbońskiego powstało określenie „europejski obszar wiedzy”, który obejmuje europejski obszar badań i innowacji oraz europejski obszar edukacji (kształcenie i szkolenie). W skład europejskiego obszaru edukacji wchodzi europejski obszar szkolnictwa wyższego i europejski obszar uczenia się przez całe życie (kształcenia ustawicznego). Szczegółowe kierunki w zakresie edukacji zostały uszczegółowione w raporcie sztokholmskim (2001) i w dokumencie barcelońskim (2002). Celem tych działań jest wypracowanie w krajach członkowskich UE bardziej efektywnych, otwartych i dostępnych systemów edukacyjnych, odpowiadających wyzwaniom społeczeństwa informacyjnego i społeczeństwa wiedzy.

Rola podstaw przedsiębiorczości w kształceniu ogólnym

W raporcie UE *Skuteczne inwestowanie w edukację* (2002), wśród podstawowych umiejętności niezbędnych młodemu człowiekowi do funkcjonowania w społeczeństwie wiedzy i na nowych rynkach pracy zaliczono umiejętność przedsiębiorczości. Również w założeniach funkcjonowania europejskiego obszaru edukacji wskazano na konieczność promowania idei przedsiębiorczości służącej przygotowaniu do pracy na własny rachunek. Według tych założeń „przedsiębiorczość” jest jednym z pięciu kluczowych przedmiotów, poprzez które wdrażany jest europejski wymiar nauczania, ściśle powiązany z działaniami UE w kwestii zatrudnienia i zwalczania bezrobocia. Wynika to z faktu, że zjawisko bezrobocia jest jednym z najtrudniejszych problemów społecznych i gospodarczych Polski i Europy, często prowadzącym do wykluczenia społecznego.

Umiejętności podstawowe w strategii edukacyjnej UE:

- znajomość technologii cyfrowych,
- umiejętność uczenia się,
- kompetencje społeczne,
- przedsiębiorczość,
- znajomość języków obcych.

Kluczowe przedmioty nauczania w europejskim wymiarze nauczania:

- historia,
- geografia,
- język obcy,
- przedsiębiorczość,
- wiedza o społeczeństwie (WOS).

W Polsce nauczanie przedsiębiorczości jest stosunkowo nowym zadaniem edukacyjnym, gdyż obligatoryjnie zostało wprowadzone do szkół ponadgimnazjalnych od września 2002 r. Podstawy przedsiębiorczości są jedynym przedmiotem opisanym w podstawie programowej, za pomocą którego realizowana jest edukacja przedsiębiorczości. Z założeń strategii lizbońskiej wynika, że nauczanie przedsiębiorczości to zadanie nie tylko dla nauczyciela tego przedmiotu, ale także dla całej społeczności szkolnej, poprzez stosowanie różnorodnych strategii nauczania. W kształceniu przedsiębiorczości nie chodzi jedynie o wiedzę i umiejętności, ale także o szeroko rozumiane kształtowanie postaw młodych ludzi. Należy przyjąć taką koncepcję kształcenia, znajdującą odzwierciedlenie w podstawie programowej i programach nauczania, która pozwoli na skuteczne ukształtowanie postawy przedsiębiorczości.

Wielowymiarowa koncepcja kształcenia jest szansą przygotowania młodzieży do wyzwań współczesnego świata. Jej założenie opiera się na:

- kształtowaniu postaw, przekonań i wartości, np. skuteczności, wytrwałości, przedsiębiorczości, innowacyjności;
- kształtowaniu kompetencji indywidualnych i społecznych stanowiących integralną część programu edukacyjnego;

W tej koncepcji powinno się uwzględnić następujące założenia:

- w kształceniu musi być zawarta wizja przyszłości;
- powinny rosnać wymagania w zakresie wiedzy i umiejętności;
- należy uwzględnić fakt, że uczeń podlega wielu wpływom, nie tylko wynikającym z programu kształcenia;
- należy planować sytuacje dydaktyczne służące rozwojowi kompetencji i umiejętności (Wragg, 1999).

Koncepcja kształcenia ogólnego zawarta w obowiązującej podstawie programowej stanowi konstrukcję dwuwymiarową. Są to przedmioty nauczania i ścieżki edukacyjne (tematyka międzyprzedmiotowa). Brak w niej jasno określonych strategii nauczania, które umożliwiłyby realizację zadań wynikających z założeń strategii lizbońskiej w zakresie przedsiębiorczości. Nasuwa się zatem pytanie: skoro przedsiębiorczość jest jedną z podstawowych umiejętności, to czy słusznie podstawy przedsiębiorczości umieszczono w podstawie programowej dopiero na poziomie ponadgimnazjalnym?

Kształtowanie postaw przedsiębiorczości odbywa się od początku obowiązkowego kształcenia, a więc od szkoły podstawowej, poprzez m.in. kształtowanie umiejętności sprawnego porozumiewania się, pracy w grupie i zespole, poszukiwanie informacji, twórcze rozwiązywanie problemów.

Zatem w podstawie programowej ten aspekt powinien być mocniej podkreślony, poprzez wprowadzenie tematyki związanej z przedsiębiorczością w ramach np. ścieżek międzyprzedmiotowych i w ramach programu rozwoju szkoły na poziomie gimnazjum i szkoły podstawowej.

Treści przedmiotu podstawy przedsiębiorczości w małym stopniu są skorelowane z treściami innych przedmiotów. Analiza podstaw programowych i programów nauczania wskazuje na powiązanie podstaw przedsiębiorczości z następującymi przedmiotami szkolnymi: historią, geografią, wiedzą o społeczeństwie (WOS). Ścisła korelacja umożliwiłaby poszerzenie wiedzy uczniów z wybranej dziedziny i pozwoliła na kształtowanie postawy przedsiębiorczości.

Znaczenie podstaw przedsiębiorczości w rozwoju jednostki w procesie kształcenia

Nieustanny przyrost wiedzy powoduje potrzebę zmiany podejścia do koncepcji kształcenia. Uczniowi w dorosłym życiu będzie potrzebna szeroka wiedza, aby sprostał on wymaganiom współczesności. Równocześnie będą mu potrzebne kompetencje w wielu dziedzinach; nie wystarczy umiejętność czytania, pisanie i liczenie. Warunkiem niezależności na rynku pracy będą umiejętność i wola samodzielnego zdobywania wiedzy. Podjęcie współpracy z innymi będzie wymagało niezbędnych kwalifikacji i umiejętności ich wykorzystania. Będzie potrzebna zarówno szczegółowa wiedza w wybranych dziedzinach, jak i ogólna znajomość podstawowych pojęć z innych dziedzin.

Rozwój jednostki w procesie kształcenia należy rozpatrywać w trzech aspektach:

- umiejętności komunikowania się,
- umiejętności intelektualnych,
- rozwoju indywidualnego i społecznego.

Przedmiot „podstawy przedsiębiorczości” dostarcza uczniom szczegółowej wiedzy m.in. o formach organizacyjno-prawnych przedsiębiorstw, funkcjonowaniu gospodarki rynkowej oraz związanych z nią najważniejszych instytucjach, rodzajach usług bankowych dla ludności i przedsiębiorstw itp., a równocześnie rozwija i doskonali różnorodne umiejętności oraz kształtuje postawy. Ten przedmiot przyczynia się do rozwoju jednostki dzięki doskonaleniu umiejętności komunikowania się (umiejętności językowe). Umiejętność komunikowania się obejmuje:

- czytanie-pisanie,
- mówienie,
- liczenie.

Pomimo upowszechnienia się sposobów audiowizualnego i elektronicznego komunikowania się, język pisany i mówiony jest nadal w powszechnym użyciu. Rola języka pisanego wciąż wzrasta wraz z coraz powszechniejszym używaniem w życiu codziennym znaków ikonicznych, np.: międzynarodowych oznakowań symboli radioaktywnych, symboli ubezpieczeń AC, OC, oznakowań formularzy zeznań o wysokości osiągniętego dochodu PIT. Podstawy przedsiębiorczości umożliwiają doskonalenie umiejętności językowych poprzez m.in. czytanie i wypełnianie formularzy urzędowych, redagowanie pism, pisemne uzasadnianie stanowisk w wybranych kwestiach, redagowanie CV. Wzbogacają one słownictwo ucznia poprzez stosowanie terminologii ekonomicznej i prawniczej.

Kompetencje obywatelskie (rozwój indywidualny i społeczny):

- postawy,
- przekonania,
- wartości.

Rozwój umiejętności intelektualnych w obrębie przedmiotów jest podobny. Obejmuje pewien zasób wiedzy faktograficznej (nazw i pojęć), kształtującej treść i bieg myślenia w trakcie poznawania danej dyscypliny. Podstawy przedsiębiorczości służą kształtowaniu umiejętności

intelektualnych w zakresie oceniania, przewidywania, rozwiązywania problemów, myślenia spekulatywnego. Kiedy uczeń opracowuje plan działalności gospodarczej (biznesplan), kiedy musi zdecydować, co robić w obliczu dylematu moralnego – rozwiązuje problem. Chcąc przewidzieć, czy zamierzona działalność gospodarcza przyniesie zysk, powinien rozważyć przesłanki, które pozwolą wnioskować o tym, co będzie, na podstawie tego, co jest. Wysuwanie hipotez wymaga logicznego wnioskowania, opartego na rzetelnych informacjach: dlaczego coś się zdarzyło i co się może zdarzyć w przyszłości. Wymaga to od ucznia różnych rodzajów myślenia, w tym przypominania informacji, szacowania dowodów, przewidywania, przekraczania bariery nieznanego. Zdolność myślenia „po nowemu”, bez ulegania rutynie wewnętrznego przedstawiania sobie rzeczy i procesów, jest istotnym wkładem podstaw przedsiębiorczości w rozwój intelektualny ucznia.

W zakresie rozwoju indywidualnego i społecznego istotne wydaje się kształtowanie cechy elastyczności jako przeciwstawnej sztywnemu myśleniu i postępowaniu. Zdolności przystosowania się, ustawicznego kształcenia, wykorzystania nabytej wiedzy w różnych sytuacjach należą do ważniejszych cech osobowości, warunkujących przetrwanie i sukcesy w gwałtownie zmieniającym się świecie. Badania opinii pracodawców wykazały, że wolą oni, aby nowi pracownicy odebrali dobre wykształcenie ogólne, które daje podstawy wiedzy, ale także kształtuje podstawy i wartości. Wśród wskazywanych cech osobowości wymieniano najczęściej: elastyczność, chęć uczenia się, otwartość na zmiany, samodzielność i rzetelność (Wragg 1999). Podstawy przedsiębiorczości sprzyjają rozwojowi wybranych postaw, przekonań i wartości zarówno w odniesieniu do jednostki, jak i do grupy.

Literatura

1. *Biała Księga Kształcenia i Doskonalenia. Nauczanie i uczenie się. Na drodze do uczącego się społeczeństwa*, Komisja Europejska 1995.
2. *Biała Księga. Nowe impulsy dla młodzieży europejskiej*, Komisja Europejska 2002.
3. *Edukacja w Europie: różne systemy kształcenia i szkolenia – wspólne cele do roku 2010*, Komisja Europejska 2002.
4. *Podstawa programowa kształcenia ogólnego*, MENiS, Warszawa 2002.
5. *Skuteczne inwestowanie w edukację*, Komisja Europejska 2001.
6. Wragg E., *Trzy wymiary programu*, WSiP, Warszawa 1999.

Role and Sense of the Bases for Entrepreneurships in a General Education

The goal of this article is to take into consideration the role of the basis of entrepreneurship in the educational system. Author gives particular attention to EU educational strategy, which presumes the entrepreneurship is essential skill for young people to function in the knowledge society and on new job markets. The necessity of promoting the view that the entrepreneurship prepares for self-employment was indicated in European field of education. The entrepreneurship is one of five key subjects, by which European educational system, related to EU project on employment and unemployment, is implemented. Furthermore author presents how important the subject is for the personal and social development of students.